

s svetnikom Antonom veliko lažji dostop do podzemnega sveta, oz. do pekla, od koder izvira, po ljudskih pripovedih, ogenj.

Nekatere živali pa so prišle v ljudske pravljice in povedke predvsem kot **strašljive prikazni** ali nočni prividi, namenjene otrokom v svarilo. Ti strahovi se prikazujejo sredi noči ali o mraku. Največkrat v podobi neke živali, npr. koze, jagnjeta, zatega teleta in celo purana. Kot v povedkah št. 37 "Koza, ki raste", 38 "Jagnje, ki teži kot zlodej", št. 36 "Zlato tele" in št. 29 "Treba je poljubiti smrkovo kuro". Pri zadnjih dveh zgodbah pa domnevamo, da izvirajo iz starejših inicijacijskih obredov, ki so danes komaj prepoznavni v teh pripovedih. Po vsebini tovrstnih zgodb naj bi bil človek ali otrok prisiljen svoj strah premagati s tem, da stori nekaj zahtevnega ali nenavadnega. Podobne zgodbe najdemo tudi v Reziji.

Strašljiva prikazen je lahko tudi **mačka**, ki jo Rezijani uvrščajo med živali z negativnimi lastnostmi, čeprav je priljubljena domača žival. Pravijo, da ima **tuca** (mačka) tri dlake hudičeve in da se nikoli ne sme klicati tuce ponoči, zato ker se lahko prikaže hudič.

Tudi **mula** se lahko prikaže ponoči kot nekakšen zli duh in se pridruži človeku na poti domov. Bega ga toliko časa, dokler naslednje jutro ne zazvoni "zdravamarja". Lik mule se prepleta z izročilom o škratih in je bil zato predstavljen že v knjigi "V somraku kraljestva palčkov in škratov" (št. 23).

Mule pa se pojavljajo tudi v rezijanskem izročilu o divji jagi. V njen sprevod so namreč vključeni duhovi umrlih vojakov, ki jahajo na konjih ali mulah. Drugače se divja jaga na Beneškem oz. v Severovzhodni Italiji pogosto pojavlja kot čreda strašnih psov. **Belega psa** srečamo v pripovedi št. 10, ko gresta dve botri ob zgodnjih jutranjih urah travo kositi in zagledata psa-duha.

Duh umrlega pa se lahko prikazuje tudi v podobi **žabe**. V Reziji so npr. pripovedovali, da je neka ženska na Koritu vsak dan po malem kopala zemljo na meji, kjer je imela njivo, in s tem vedno več zemlje kradla sosedu. Ko je umrla, se je na tistem mestu prikazovala velika žaba. Premikanje meje je veljalo za hud greh. Kršitelj se je moral pokoriti še po smrti, kar opeva tudi pesem Antona Aškercarja "Mejnik".

Zlasti **žuželke**, še posebej **muhe** in **čebele** poosebljajo duše ljudi, ki jim uhaja duša skozi usta in potuje sama po svetu, nato pa se ponovno vrne v telo. Pri nas jih imenujemo kresniki, vedomci ali banandanti. Tovrstne pripovedi so bile že predstavljene v knjigi "Sledovi potujočih duš". **Metuljčke** omenjajo na Furlanskem inkvizicijska pričevanja iz 16. in 17. stoletja. Ti dokumenti vsebujejo zanimive podatke o banandantih. Obsojeni so bili čarovništva, češ da med spanjem zapuščajo svoje telo in se odpravijo na boj proti čarovnicam ali čarovnikom. Duh banandanta je lahko poosebljala tudi miš, ki je splezala iz ust takega človeka med globokim spanjem. V Reziji pa metuljčke imenujejo "božje hčerkice". Splošno znano je tudi verovanje, da prvi pomladni metuljčki svetlejše barve prinašajo srečo. Podobno naj bi tudi **pikapolonice** prinašale srečo in izpolnjevale želje, saj otroci še danes pospremijo pikapolonico z besedami: "Pikapolonica zleti v nebo in mi prinesi zlato kolo."

Monika Kropej, Roberto Dapit

1. Povedka o Zlatorogu

PLANINA JEZÉRA IN SKALNA KOMNA STA BILI NEKOČ PLANINSKI RAJ, KJER SO BIVALE BELE ŽENE, BITJA MILEGA, USMILJENEGA SRCA. POGOSTO SO SE PRIKAZOVALE V DOLINI, DA SO POMAGALE SIROMAKOM V STISKI. PORODNICAM SO STALE OB STRANI IN DEČKI, KI SO JIH ŽENE RODILE Z NJIHOVO POMOČJO, SO BILI ŠVOJ ŽIV DAN POD POSEBNIM VARSTVOM BELIH ŽENA. UČILE SO PASTIRJE SPOZNAVATI ZDRAVILNE MOČI ZELIŠČ, PO NJIHOVI ŽELJI JE PO GOLIH SKALNATIH ROBOVIH RASLA SOČNA TRAVA IN KOZA SIROMAKOV JE TAM NAŠLA PAŠO. BELE ŽENE NISO MARALE, DA BI SE JIM LJUDJE ZAHVALJEVALI, IN ČE SE JE KDO Približal NJIHOVI VISOKI DOLINI, SO MU BRANILE NADALJNO POT Z GROZEČIMI GIBI. ČE SE JE KDO POMOTOMA ALI IZ PREDRZNOSTI Približal NJIHOVIM BIVALIŠČEM, SO GA GOSTI KAMÉNI PLAZOVI, NALIVI IN NEURJA Z GORÁ PRISILILI K VRNITVI.

PO GREBENIH IN STENAH, KI STRMO PADAJO V SOŠKO DOLINO, SO SE PASLI NJIHOVI SNEŽNOBELI GAMS IN STALI NA STRAŽI. ČE SE JE Bližal VSILJIVEC, SO SPROŽILI KAMENJE S SKALNEGA ROBA. TE GAMSE JE VODIL ZASTAVEN GAMS Z ZLATIMI ROGOVI, IMENOVAN ZLATOROG. BELE ŽENE SO GA BILE NAREDILE NERANLJIVEGA. KO BI GA BILA TUDI ZADELA STRELČEVA KROGLA, KAMORKOLI BI BILA PADLA SAMO KAPLJA NJEGOVE KRVI, BODISI NA GOLO SKALO ALI NA LEDENO SNEŽNO PLAN, PRI PRIČI JE POGNALA IZ VSAKE KAPLJE KRVI ZEL ČUDOVITE ZDRAVILNE MOČI. IMENOVALI SO JO ČUDEŽNI BALZAM ALI TRIGLAVSKA ROŽA. ČE JE ZLATOROG ODTRGAL LIST TE ZELI, JE NA MAH OZDRAVEL, ČEPRAV BI GA ZADELA KROGLA V SRCE. ŠE MOČNEJŠI JE BIL ČAR NJEGOVH ZLATIH ROGOV. KOMUR BI BILO USPELO, DA BI SE BIL ZLATOROGU Približal IN BI UPLENIL ENEGA IZMED NJEGOVH ZLATIH ROGOV, BI IMEL V ROKAH KLJUČ DO VSEH ZLATIH IN SREBRNIH ZAKLADOV, KI JIH VEČGLAVA KAČA ČUVA V GORI BOGATIN.

NEKI BENEŠKI ISKALEC ZLATA JE PREŽAL OB VHODU V BOGATINOVO JAMO, VIDEL JE, KAKO SE JE ZLATOROG S SVOJIM ROGOM DOTAKNIL KAČE, POSTALA JE POHLEVNA KAKOR JAGNJE IN MU JE DOVOLILA, DA JE V ZLATI POTOK, KI TEČE SKOZI JAMO, POMOČIL ZLATE ROGOVE. ISKALEC ZAKLADOV JE NAŠEL POZNEJE DROBEC ZLATEGA ROGA, KI SI GA JE ZLATOROG OBDRGNIL NA SKALI, VSE ZAKLADE SVETA JE MOGEL VZDIGNITI Z NJIM; SVOJ ŽIVI DAN JE NOSIL IZ BOGATINA VREČE ZLATA, KI SO VSE ROMALE NA LAŠKO.

TAKO SREČEN KAKOR TA ISKALEC ZAKLADOV PA NI BIL LOVEC IZ TRENTE, SAJ STA NEHVALEŽNOST IN LAHKOMISELNOST LJUDI VISOKO DOLINO BELIH ŽEN SPREMENILI V SKALNATO PUŠČAVO. TO SE JE ZGODILO TAKOLE.

TAKRAT NA BOVŠKEM ŠE NI BILO CEST, SAMO TOVORNIŠKA STEZA JE VODILA IZ KOBARIDA SKOZI BOVEC NA TRBIŽ; PO NJEJ SO PRENAŠALI MEZGI ITALIJANSKIH TOVORNIKOV BOGATO BENEŠKO BLAGO V NEMČIJO. OB SOTOČJU KORITNICE IN SOČE JE STALA ZELO OBISKANA TOVORNIŠKA KRČMA. IZVRSTNA KRČMARICA JE BILA ZNANA DALEČ NAOKOLI, ZNALA JE OSLADITI POČITEK Z DOBRIM PRIGRIZKOM IN RDEČIM VINOM. ŠE BOLJ PA JE BILA VSEM VŠEČ KRČMARIČINA HČERKA, BILA JE NAJLEPŠE DEKLE V DOLINI. DOSTI SNUBCEV JO JE SNUBILLO, TODA SVOJE SRCE JE DALA NEKEMU FANTU IZ TRENTE. VELJAL JE ZA NAJBOLJŠEGA LOVCA DALEČ NAOKOLI, IMENOVALI SO GA TRENTERSKI LOVEC. BIL JE SIN SLEPE VDOVE, ZANJO JE SKRBEL V NJENI STAROSTI Z ZVESTO OTROŠKO LJUBEZNIJO. GOVORILI PA SO TUDI, DA GA VARUJEJO BELE ŽENE. VSE STEZE V GORAH SO MU BILE ZNANE, SMEL SE JE POVZPETI NA NAJVIŠJE VRŠACE, NE DA BI SE MU BILO TREBA BATI KAMENIH PLAZOV, MARSIKATEREGA TOLSTEGA GAMSA, MARSIKATEREGA DIVJEGA PETELINA IN PRELEPE ŠOPKE CVETLIC JE NOSIL V TOVORNIŠKO KRČMO IN SI TAKO PRIDOBIL DEKLETOVO LJUBEZEN.

NEKO NEDELJO, KO JE ŠLA ZIMA H KRAJU, SO PRISPEDI LAŠKI TRGOVCI Z BOGATIMI TOVORI IZ BENETK V KRČMO. EDEN IZMED NJIH, BOGAT, MLAD GOSPOD, JE SKUŠAL Z ZLATOM IN OBLJUBAMI PREMOTITI DEKLETOVO PAMET, NATAKNIL JI JE ZLATIH PRSTANOV NA PRSTE IN JI OBESIL BISERNO OGRILICO OKOLI VRATU, PLAČEVAL JE GOSTOM MOČNO ITALIJANSKO VINO IN VELEVAL GODCEM IGRATI ZA PLES.

TEDAJ JE PRISTOPILO TUDI TRENTERSKI LOVEC. KO JE SVOJE DEKLE POVABIL NA PLES, SE JE ZMRDOVALA, IN KO JI JE OČITAL, DA SI JE NADELA ZLATI TUJČEV LIŠP, JE LEPOTICA MENILA POROGLJIVO, DA SO LAHI VLJUDNI GOSPODJE, DOSTI BOLJ OLIKANI KAKOR NJEN LJUBI, KI VENDAR POZNA VSE ZAKLADE V GORAH, PA JI DOSLEJ NI PRINESEL NITI TRIGLAVSKE ROŽE.

IN KER POSMEH NE SEŽE DLJE KAKOR OD UST DO SRCA, JE ZAČUTIL FANT V SRCU OST TEH BESED IN ODVRNIL Z ENAKO NAPUHNJENIM ODGOVOROM:

"VEM, KJE NAJTI KLJUČ DO ZAKLADOV V BOGATINU, IN KO GA IMAM, SEM KRALJ V PRIMERI S TVOJIMI LAŠKIMI KRAMARJI, KI JIM OSTANI TOČAJKA."

GLOBOKO UŽALJEN JE ZAPUSTIL KRČMO. SPOTOMA GA JE SREČAL MALOPRIDEN PAJDAŠ, ZELENI LOVEC, O KATEREM SO GOVORILI, DA JE ŽE MARSIKATEREGA VRLEGA FANTA SPRAVIL V VEČNOST. ZELENI LOVEC JE FANTU VEDEL DOSTI Povedati o zakladih v Bogatinu. Še isto noč sta oba krenila v gore, da bi zasledila Zlatoroga, saj je poznal Trentarski lovec njegova najljubša počivališča. Že dopoldne sta ga zalezla. Strelčeva kroglja je zadela Zlatoroga, hudo ranjen se je gams zavlekel na ozko skalno polico, ki se je nehaevala v nedostopni steni.

"POJDI ZA MENOJ," JE ZAKLICAL ZELENI LOVEC, "KLJUČI DO BOGATINA SO NAJINI!"

TEDAJ JE ZAGLEDAL FANT NA NEVARNI STEZI MED LEDOM IN SNEGOM NAJLEPŠE CVETLICE IN MED NJIMI TUDI OČNICO, KI JO JE V PREJŠNJIH LETIH POGOSTO TRGAL, DA JE SVOJI MATERI IZ NJE PRIPRAVLJAL ZDRAVILA ZA OČI. SPOMIN NA MATER IN NJEGOV ANGEL VARUH STA MU KLICALA:

"ODNEHAJ, NE SILI DALJE, ZADOVOLJI SE S TRIGLAVSKIMI ROŽAMI, OSRAMOČENA TE BO TVOJA LJUBA PROSILA ODPUŠČANJA, ZARADI PRIZADEJANEGA ZASMEHA."

TEDAJ JE ZAKLICAL ZELENI LOVEC:

"ŠE JE ČAS, DA UKROTISH ZLATOROGA, PREDEN POUŽIJE ČUDEŽNI BALZAM, OPOGUMI SE, BOGATEJŠI BODI KAKOR VSI TI KRAMARJI, KI SO TVOJE DEKLE ZAPELJALI V NEZVESTOBO."

ZMAGAL JE GLAS ZLA, PO SLEDI KRVAVEČEGA KOZLA, ZAZNAMOVANI Z ROŽAMI STA LEZLA PO STEZI MED ŽIVLJENJEM IN SMRTJO. TODA ZLATOROG SE JE OKREPČAL S ČUDEŽNIM BALZAMOM. NA NOVO POŽIVLJEN JE PO OZKI STEZI PRIDIVJAL SVOJIMA ZASLEDOVALCEMA NAPROTI. ROGOVI SO SE MU SVETILI V SONCU ČUDOVITEJE KAKOR KDAJKOLI POPREJ. OSLEPEL JE POGLEDAL LOVEC V BREZDANJO GLOBINO, ŽE JE OMAHNIL, ŠE EN ZLATOROGOV SKOK, PA JE IZGUBIL TLA POD NOGAMI IN TREŠČIL JE V PREPAD. S ŠKODOŽELJNIM KROHOTOM JE ZAKLICAL ZELENI LOVEC ZA NJIM:

"SREČNO POT NA LAŠKO!"

MEDTEM SE JE DEKLE BRIDKO KESALO. POTRITA JE ČAKALA, DA SE LOVEC SPET PRIKAŽE. ŠELE KO SO SE LASTOVICE VRAČALE IN SO VALOVI SOČE NARASLI ZARADI TOPEČIH SE SNEŽNIH GMOT V GORAH, JE PRIPLAVALO PO REKI TRUPLO TRENTERSKEGA LOVCA, V ROKAH JE DRŽAL ŠOPEK TRIGLAVSKIH ROŽ.

KO SO PRIŠLI PASTIRJI POZNO POLETI V BLIŽINO PLANINE JEZERA, SO NAŠLI TAM PUSTO SKALNATO POKRAJINO, BELE ŽENE SO ZA ZMERAJ ZAPUSTILE TA KRAJ IN Z NJIMI SO ODŠLI TUDI BELI GAMSI. OD NEKDANJEGA GORSKEGA RAJA NI OSTALO SLEDU. ZLATOROG JE V SVOJEM SRDU RAZRIL NAJLEPŠE PAŠNIKE, ŠE DANES JE VIDETI V SKALNIH TLEH ODTISE NJEGOVH ZLATIH ROGOV.

planina Jezéra = nekdanja planina Jezéra ali Pri Jezérh, danes planjava blizu kočé pri Triglavskih jezerih (vir: Jeserzathal, dolina Zajézeram).

tolsti = debeli

očnica = planika. Med planšarji je veljala kot zdravilno zelišče za očesne bolezni mezeg = domača žival, potomka žrebca in oslice

2.

Kušet na Kaninu ima zlate rogove

VESTE, ENKRAT JE ŠEL LOVEC NA LOV, DVA STA BILA PRAVZAPRAV IN STA ZAGLEDALA KUŠETA GORI NA KANINU. EDEN USTRELI IN ZADANE KUŠETA, KI PADE DOL MED NEKO SKALOVJE. NAŠLA STA GA MRTVEGA, IN KO STA GA ŽE NAŠLA, STA SE ZAČUDILA, KO STA ZAGLEDALA NJEGOVE ROGOVE, KER JE IMEL ČISTO ZLATE, VESTE, PRAV ZLATE ROGOVE. POTEM STA GA PRINESLA DOL NA KORITO. BILA STA DVA KORITARŠKA LOVCA. IN TUDI NA KORITU SO LJUDJE KAR GLEDALI, KAKO JE KUŠET IMEL ZLATE ROGOVE, RES ZLATE.

VESTE PA, KAJ JE BIL TISTO ZLATO? KUŠET SE JE DRGNIL OKOLI NEKE SKALE IN TA SKALA JE BILA ZLATA. TO ZLATO JE OSTALO NA NJEGOVH ROGOVIH. KER SE JE NEPRESTANO DRGNIL, SI JIH JE NAMAZAL Z ZLATOM. TO VEM, DA SO GA DOL PRINESLI. ŠE MOJA BABICA, KI JE ŽIVELA NA KORITU, JE TO PRIPOVEDOVALA. AMPAK NISO VEDELI, KJE SE JE KUŠET DRGNIL, LE VIDELI SO, DA IMA ZLATE ROGE.

kušet = kozel, gams

